

RECENSIES

rardus Joannes Vossius. Dit gegeven vindt men niet terug in de index. Hetzelfde geldt voor aantekeningen bij brieven op de pagina's 32, 66 en 151, waar de noten informatie verschaffen over Matthias van Overbeke, Erycius Puteanus en Aernout Bardesius.

Bij de verwijzingen naar gedrukte briefwisselingen of inventarissen, worden soms de nummers van de brieven gegeven, soms de bladzijden van de desbetreffende editie, soms nummers en pagina's. Wanneer er meer edities zijn van een bepaalde correspondentie, en de brieven in die edities dezelfde nummering, maar een verschillende paginering hebben, is het nodig om niet alleen de bladzijden in één bepaalde uitgave op te geven, maar moet ook het nummer van de brief vermeld worden. Nu verwijst Van der Horst op pagina 82 naar de Colomesiuseditie van de Vossiusbrieven en daar wordt alleen de paginering van de eerste editie, die van 1690, gegeven. Het nummer van de brief wordt niet vermeld, en dat is jammer, want er zijn drie edities van deze brieven, van 1690, 1691 en 1693, en die hebben dezelfde briefnummers, maar verschillende paginerings. Ik signaleer hier overigens een fout, die niet alleen hier gemaakt is, maar die regelmatig voorkomt in brieveninventarissen en uitgegeven correspondenties. Mij beperkend tot genoemde Vossius moet ik helaas constateren, dat in veel publikaties, waarin brieven van deze humanist zijn opgenomen of genoemd worden - zoals bijvoorbeeld de Grotiuscorrespondentie uitgegeven door Molhuysen en Meulenbroek — de gebruiker telkens weer met ditzelfde euvel geconfronteerd wordt.

Een zeer groot winstpunt van deze publikatie is wel, dat met grote nauwkeurigheid getracht is, de brieven juist te dateren. Het gebeurt nogal eens, dat uitgevers van inventarissen die vaak moeizame arbeid overlaten aan de latere gebruikers van hun werk, of, wat helaas ook gebeurt, de bestaande onduidelijkheden nog vermeerderen door nieuwe slordigheden en onnauwkeurigheden. Van der Horst heeft al het mogelijke gedaan om de brieven van Barlaeus juist te dateren en daarbij heeft hij veel correcties aangebracht, correcties die kort maar exact worden gedocumenteerd. Ook de tot nu toe aangehouden dateringen zijn vermeld, waarbij verwezen wordt naar de juiste dateringen, die tevens codenummers van de brieven zijn.

Wie in het vervolg te maken heeft met de Barlaeuscorrespondentie, kan zich veilig wenden tot deze publikatie. Het is dan ook te hopen, dat het vele werk besteed aan deze inventaris vrucht zal dragen in de vorm van nieuwe publikaties. In dit verband zou ik de uitgever van deze inventaris nog graag een suggestie aan de hand willen doen. Aan het begin van zijn inleiding zegt hij, dat hij in de Bodleian Library te Oxford de korte autobiografie van Barlaeus gevonden heeft, de autobiografie, waarvan Worp het bestaan wel kende, maar die deze niet heeft kunnen vinden. De uitgave ervan zou een goed begin kunnen zijn van een nieuwe reeks Barlaeusstudies!

C. S. M. Rademaker

P. W. J. Riley, *King William and the Scottish Politicians* (Edinburgh: Donald, 1979, 250 blz., £12.50, ISBN 0 85976 040 5).

Een werk over politiek gechicaneer op de hoogste niveau's, zo noemt de schrijver aan het eind van zijn inleiding het resultaat van zijn studie. En hij voegt eraan toe dat zijn boek niet zal kunnen bijdragen aan de geestelijke verheffing van de lezer, of die nu Schot is of Engelsman. Wij kunnen daar de Nederlander nog aan toevoegen en inderdaad mogen wij na lezing van het boek constateren dat de uitspraak ook voor hem niet onjuist is. Maar natuurlijk blijft dan nog wel de vraag open of dit werk, dat leesbaar mag heten maar niet

boeiend, dat de lezer zelfs nu en dan vermoeit omdat er bijna nooit iets innemenders en meeslependers in wordt beschreven dan driftig en klein ellebogenwerk van ambitieuze tinnegeters, het politiek leven in Schotland van 1689 tot 1702 recht doet.

Aan die tinnegeters, aldus de auteur, heeft Willem III in feite de Schotse politiek goeddeels overgelaten, zodat de invloed van de kroon werd teruggedrongen. Riley spreekt in dit verband zelfs van 'a virtual royal abdication'. Toch mag men zich afvragen of er reële kansen hebben bestaan op een andere gang van zaken. Vanouds had de kroon in het Schotse parlement de toon kunnen aangeven met behulp van een invloedrijke commissie, de 'Lords of the articles', die de agenda vaststelde en daardoor ook de procedure beheerste. In die commissie speelden de van de kroon afhankelijke bisschoppen de eerste viool. Maar Willem III kon, in de winter van 1688 op 1689, van verre, het Schotse gebeuren niet even beslissend beïnvloeden als het Engelse. In Engeland bleek hem dat hij met het jacobitischgezinde Schotse episcopaat niet tot zaken kon komen, en in Schotland brak op tal van plaatsen een presbyteriaanse reactie zich baan. In die winter werden daar veel episcopaalsgezinde clerici met hun gezinnen uit de pastorieën gezet, en het is niet waarschijnlijk dat iemand met succes tegen die reactie en haar nasleep in had kunnen gaan. Op kerkelijk terrein kwam aanvankelijk, na de afschaffing van de 'prelacy', een extreem presbyterianisme naar voren. Dat was voorlopig niet geneigd met gematigder elementen veel rekening te houden en het legde dan ook de wens van de kroon om ook zulke elementen, met hun eigen inbreng, tot het kerkverband toe te laten, naast zich neer. Op politiek gebied verdwenen met de bisschoppen ook de 'Lords of the articles', waardoor een wat hachelijke situatie ontstond die tot de totstandkoming van de Unie van 1707 zou voortbestaan. Een moeilijk beheersbaar Schots parlement kon bijna twintig jaar lang 's konings regering, met name in zaken waarin een gemeenschappelijk Schots-Engels optreden gewenst was, voor onaangename verrassingen plaatsen.

Het is een kernpunt in Riley's betoog dat de presbyteriaanse reactie, al was ze tot op zekere hoogte onvermijdelijk, in de hand gewerkt zou zijn door het opportunisme van ambitieuze politici die zelf niet of nauwelijks presbyterianen mochten heten. Mede daardoor, zegt hij, kwam er een kerkelijke regeling tot stand die, al was ze op zichzelf verdedigbaar, in feite door een minderheid aan een meerderheid werd opgelegd. Bovendien heeft ze, aldus Riley, tot meer en vinniger godsdienstige conflicten geleid dan er tussen 1660 en 1688 waren geweest, en dat wil toch altijd nog wel wat zeggen, ook al is het Schotse kerkelijk bestel van de restauratie dan misschien voor veel Schotten een aanvaardbaarder compromis geweest dan de historici lange tijd hebben gemeend. Zeker is in ieder geval wel dat presbyteriaansgezinden de regeling die de revolutie bracht nadien ook met politieke steun zochten te handhaven, terwijl episcopaalsgezinden, uiteraard vaak met steun van tory-politici in Engeland, haar poogden afgeschaft of althans versoepeld te krijgen. En als het waar is dat kerkelijke motieven voor de Schotse 'ins' en 'outs' niet meer waren dan de dekmantel waarmee ze de ware inzet van hun onderlinge machtsstrijd verfraaiden, dan heeft Riley ook nog gelijk als hij zegt dat het beleid van de koning meer op schijn dan op werkelijkheid gebaseerd is geweest. En dat mag natuurlijk geen gelukkig uitgangspunt heten in een situatie waarin het belang van de kroon op het spel staat. Het is waarschijnlijk wel juist dat Willem III op grond van advies van vertrouwelingen als Carstares en Bentinck-Portland gemeend heeft meer met kerkelijke partijen dan met opportunistische facties te doen te hebben, en dan lijkt het dus ook niet onwaarschijnlijk dat de koning, die nooit een voet in Schotland heeft gezet en die outsider bleef ten aanzien van bepaalde Schotse realiteiten, zijn eigen belang meer dan eens op averechtse wijze heeft behartigd.

Als het waar is, schreef ik, maar is het waar? Het is helaas in ons land, waar men in geen

enkele bibliotheek de belangrijkste gedrukte bronnenpublicaties en monografieën over deze periode van de Schotse geschiedenis kan aantreffen, niet gemakkelijk een oordeel uit te spreken over Rileys goed onderbouwde stelling. Men kan er hoogstens tegenover stellen dat het er, op grond van wat wel beschikbaar is, alle schijn van heeft dat de Schotse politiek juist toen de kerkelijke aspecten minder belangrijk werden, in de late jaren negentig en de eerste jaren van de achttiende eeuw, in toenemende mate door factieus gekonkel werd geteisterd. Ik zou bereid zijn te geloven dat dat echt maar schijn is als Riley duidelijker had aangetoond dat de kerkelijken, die zich wel in principes hebben vastgebeten, voor 1695 op de politici slechts een te verwaarlozen invloed hebben gehad. Natuurlijk worden er in het boek hier en daar wel feiten en argumenten aangedragen die hiervoor pleiten. Maar de auteur laat het krachtenveld van zijn kerkelijk erf onderbelicht. De vraag of er van daaruit wellicht invloeden zijn geoefend op het politieke erf, die wordt eigenlijk niet met zo veel woorden aan de orde gesteld, laat staan beantwoord.

Dat de auteur zich strikt tot 'Scottish politicians' heeft beperkt, ja zelfs eigenlijk tot 'politicians in Scotland', dat zien wij als wij er even op letten of hij zich echt wel beziggehouden heeft met de 'hoogste niveau's' waarover hij in zijn inleiding spreekt. Laat het nog begrijpelijk zijn dat de verre koning eigenlijk zozeer de gevangene was van het Schotse factiewezen dat hij er, vanwege de prioriteiten die hij in het geheel van zijn beslommingen had gesteld, niet dan met de grootste tegenzin en daardoor met soms desastreuze traagheid in heeft ingegrepen. Laat het waar zijn dat het Schotse koninkrijk daardoor, in het gunstigste geval, voor Willem III niet veel meer is geweest dan een gebied waar hij soldaten kon rekruteren. Die begrijpelijkheid en die waarheid maken dan juist de adviseurs, een Bentinck en een Carstares, de twee belangrijkste leden van wat men wel eens de 'Scoto-Dutch junto' naast Willem III heeft genoemd, tot sleutelfiguren van elke studie over dit onderwerp. En dat ze dat zijn wordt in Riley's boek onvoldoende duidelijk. We kunnen het lot van diverse Schotse magnaten en van enkele handenvol politici van bescheidener komaf in het werk volgen en wij leren hun zetten in het spel begrijpen. Maar 's konings Schotse hofprediker en de Nederlandse favoriet die na 1688 Schotse - en trouwens ook Ierse - problemen voor Willem III voorsorteerde en behandelde alsof hij nooit iets anders had gedaan, die blijven tamelijk schimmige figuren.

Het zou echter onjuist zijn de bespreking van dit boek in mineur te beëindigen. De auteur heeft het voorbereidende werk degelijk en grondig uitgevoerd. Wanneer op grond van zulk werk een boek verschijnt dat oude antwoorden terzijde schuift en nieuwe stellingen poneert, dan is altijd het onvermijdelijk gevolg dat nieuwe vragen en problemen rijzen waarop de schrijver in zijn boek nog niet voldoende is ingegaan. En dat is precies wat hier gebeurd is.

D. J. Roorda

W. A. van Rappard, ed., *Briefwisseling tussen Simon van Slingelandt en Sicco van Goslinga 1697-1731* (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, kleine serie XLVI; 's-Gravenhage: M. Nijhoff, 1978, xii en 358 blz., ISBN 90 247 2167 9).

De verschijning van de in de periode van 1697 tot 1731 tussen Simon van Slingelandt en Sicco van Goslinga gewisselde brieven betekent een waardevolle aanvulling voor onze kennis der politieke geschiedenis van het begin der achttiende eeuw. Na de publicatie van on-